УДК 94 (477) «1921-1923»:930 *Тимур Михайловський (Миколаїв)*

АРА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (1921-1923 рр.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Голод 1921-1923 рр. займає особливе місце в історії нашої країни в силу низки причин. Безпрецедентний за своїми масштабами, він був викликаний не тільки об'єктивними (природними), але й соціальними причинами: державною політикою «викачування» хліба із села. У той же час історія боротьби з голодом 1921-1922 рр. – приклад об'єднання різних соціальних сил для вирішення загального завдання. Саме згуртовані зусилля громадських і державних організацій більшовицької України і зарубіжжя дозволили створити широку мережу гуманітарних установ, що урятували безліч людських життів.

Саме тому, це, на перший погляд, досить повно вивчене питання ще потребує своїх подальших досліджень. До малодосліджених аспектів даної проблеми відноситься роль міжнародних організацій у допомозі голодуючим. Найбільшою із гуманітарних організацій, що працювала на всій території «Росії», була Американська адміністрація допомоги (АРА – *American Relief Administration*), яка врятували мільйони українських життів. Як не дивно, комплексної роботи у вітчизняній історіографії до сьогодні не створено, хоча свого вивчення потребують не лише загальноукраїнські, а й регіональній аспекти проблематики. Для чіткого окреслення проблемних питань необхідно проаналізувати здобутки вітчизняної (радянської, сучасної української) та зарубіжної (російської, західноєвропейської, американської) історіографії.

Історіографія зазначеної проблеми пройшла у своєму розвитку, в основному, ті ж етапи, що й уся вітчизняна історична наука в цілому. Можна виділити етап з початку 1920-х рр. по 1991 р. як цілісний у своїй основі, що базується на єдиній методології марксизму-ленінізму. Розпад Радянського Союзу в 1991 р. ознаменував початок нового періоду в розвитку вітчизняної історичної науки. У зв'язку з цим, цілком обґрунтовано можна виділити новий етап у рамках уже як вітчизняної, так і російської і західноєвропейської історіографії, хронологічні рамки якого починаються з 1991 р.

Наукове вивчення голоду 1921-22 рр. почали його сучасники. Перші спроби збору даних і аналізу цієї сумної події вперше були зроблені у період самого голоду. В 1922 р. у Миколаєві Голова Миколаївського губернського продовольчого комітету А. Сафронов підготував і опублікував ґрунтовну на той час працю «Тяжелая годовщина» [1], у якій визначалися приблизні масштаби голоду, причини й заходи щодо його ліквідації, у тому числі надавалася інформація про розміри і територію поширення міжнародної допомоги, зокрема й Американської адміністрації допомоги.

Голод в особах і діяльність Американської адміністрації допомоги (АРА) представлені у фотодокументах епохи, зроблених з ініціативи американської сторони, що скрупульозно фіксувала й жахи голоду, і свою роль у його ліквідації [2].

У роботах партійних діячів того часу причини голоду зводилися винятково до природних катаклізмів і наслідків політики царського режиму і Тимчасового уряду, справжні його розміри не розглядалися, а ліквідація – швидка й ефективна – ставилася в заслугу радянським продовольчим і земельним органам, а діяльність АРА хоча й визнавалася, але її складова всіляко применшувалася [3]. Дана точка зору надовго закріпилася у вітчизняній історіографії і, з невеликими змінами, приводилася пізніше багатьма дослідниками.

У 1920-і – на початку 1930-х рр. у публікаціях про перший радянський голод зачіпалися питання його масштабів, кількості померлих, допомоги іноземних організацій, а також початих Радянською владою заходів щодо ліквідації стихійного лиха [4].

Наступною направляючою віхою в істо-

ріографії проблеми став вихід наприкінці 1930-х рр. «Короткого курсу історії ВКП(б)», що чітко визначив ті постулати, на яких повинен ґрунтуватися історик у своїх пошуках. Примітно, що саме слово «голод» при розгляді подій першої половини 1920-х рр. навіть не було названо – воно замінялося формулюваннями «неврожай» і «недорід» [5].

1940-і рр. стали закономірним продовженням поглядів і пріоритетів, що панували на той момент у радянській історіографії, і не ознаменувалися виходом яких-небудь робіт, що вносять принципово нові підходи до розгляду досліджуваної проблеми – допомога АРА так само розглядалася винятково через призму її « антирадянської діяльності» [6].

У 1960-і рр. причини голоду як і раніше зводилися до природних катаклізмів, наслідків Першої Світової війни й іноземної інтервенції, діяльність іноземних благодійних організацій, що надавали допомогу радянській Росії, оцінювалася як ворожа, контрреволюційна, заснована на втручанні у внутрішні справи радянської держави, тобто, розглядалася винятково з ідеологічних і політичних позицій, що панували на той час [7].

У розрізі регіоналістики хотілося б виділити праці О.Д. Чупрун та Ш. Ланда [8] і докладніше зупинитися на роботі І.Л. Портного «Провал антисоветской деятельности АРА на юге Украины (декабрь 1921 г. – июнь 1923 г.)», який вперше у вітчизняній історіографії торкнувся проблеми діяльності АРА на Півдні України. Його робота побудована у руслі класичної марксистсько-ленінської історіографії, де на рівні кандидатської дисертації автор намагався довести діяльність Американської адміністрації допомоги як винятково спрямованої «для ликвидации Советской власти под видом так называемой «помощи» [9]. І, мовляв, «трудящиеся УССР правильно оценили соглашения Советского правительства с АРА и пресекли попытки агентов американского империализма использовать «костлявую руку голода» для своих преступных замыслов свержения Советской власти и реставрации капитализма. В многочисленных резолюциях, принятых на общих собраниях и митингах в конце 1922 – начале 1923 г., трудящиеся УССР осудили антисоветские происки АРА и выразили свою горячую благодарность Коммунистической партии и Советскому правительству, великому русскому народу и другим народам нашей Родины за помощь, оказанную в ликвидации голода и его последствий, в восстановлении народного хозяйства республики» [10].

Натомість, не дивлячись на значну ідеологічну заангажованість даної роботи, треба віддати належне авторові, який увів до наукового обігу значний пласт першоджерел, насамперед, архівні документи Держархіву Одеської області та періодичну пресу Одеси того часу. Але така обмежена джерельна база дала змогу досліднику розкрити діяльність АРА лише в межах Одещини, лише побіжно вихоплюючи окремі факти з життя Миколаївщини та Херсонщини.

Переважна більшість дослідників проблеми у 80-і рр. XX ст. залишалися на позиціях марксистсько-ленінської ідеології. Незважаючи на появу робіт, у яких досить докладно вивчався процес ліквідації голоду, критичний аналіз його причин, наслідків, досягнень і прорахунків державних і партійних органів був відсутній. Точка зору вітчизняних істориків цього періоду щодо діяльності АРА знайшла відображення у першому томі третього видання Великої радянської енциклопедії, де можна прочитати наступне: «Організовані АРА поставки продовольства, медикаментів й інших товарів надали певну допомогу в боротьбі з голодом. У той же час правлячі кола США намагалися використовувати її для підтримки контрреволюційних елементів і шпигунсько-підривної діяльності, для боротьби з революційним рухом…» [11].

Разом з тим необхідно відзначити значний внесок дослідників даного періоду в розширення фактологічної сторони досліджуваної проблеми, що дає більш повне уявлення як про самий голод початку 1920-х рр., так і про допомогу голодуючим з боку держави й іноземних організацій [12], але основна увага приділялася насамперед допомозі з боку міжнародного

пролетаріату [13], що не йшло всупереч загальній ідеології тогочасної історичної науки.

Підводячи підсумок радянському етапу розвитку історіографії питання можна сказати, що її найбільш характерною особливістю була тверда ідеологічна заданість, що не дозволяла дослідникам виходити за суворо визначені рамки дозволеного. Це торкалося як розглянутої проблематики, так і припустимих теоретичних узагальнень. Ще однією характерною рисою періоду була неприступність для дослідників закордонної (у першу чергу, американської) джерельної бази. Деяким винятком став лише період 1980-х рр., коли намітилися нові тенденції розвитку історіографії питання, що закріпилися вже в 1990-і рр.

На рубежі 1980-х – 1990-х рр. почалося поступове переосмислення голоду 1921-22 рр. Для вітчизняної історіографії, що формувалася на інших методологічних принципах, основними питаннями стали: уточнення загальної кількості загиблих, включення до числа основних причин голоду економічної політики радянської влади й методів її проведення. Серед авторів, що досліджували дану проблему з нових позицій можна назвати О.М Мовчан, яка у своїй статті «Іноземна допомога голодуючим України в 1921-1923 рр.» та «Голод 1921-1922 рр. на Україні» [14] вперше в радянській українській історіографії по новому подивилася на допомогу іноземних рятівників, у тому числі й АРА, голодуючим України. У роботах дослідниці дається узагальнююча картина допомоги іноземних організацій Україні у подоланні голоду 1921-1923 рр. Але у зв'язку з тим, що автор не володів достатнім місцевим матеріалом, регіональний аспект практично не висвітлений.

Пізніше дослідниця, у співавторстві з відомим українським істориком з вивчення проблем XX ст. С. Кульчицьким створила низку узагальнюючих робіт, збірників документів та статей, які, переважно, дублюють практичні результати перших робіт, але трактують основні події з оновлених позицій [15].

У 1990-і рр. значно розширюється й оновлюється регіональна історіографія питання, у якій все чіткіше проводиться ідея про відповідальність радянської влади за спровокований нею голод, відбувається істотний, а часом – кардинальний перегляд ролі іноземних благодійних організацій у справі допомоги голодуючим.

В останнє десятиліття значно активізувалося вивчення діяльності Американської адміністрації допомоги (АРА) під керівництвом М. Гувера в справі допомоги голодуючим як радянській Росії, так і Україні. При цьому провідні російські дослідники у своїх вишукуваннях спираються на дані як вітчизняних, так і американських архівів [16].

У період із другої половини 1990-х років і дотепер з'явилася низка робіт різної тематики, автори яких тією чи іншою мірою торкалися проблеми голоду 1921-22 рр. на Півдні України. Насамперед це праці миколаївських дослідників – М.М. Шитюка, К.Є. Горбурова, Ю.В. Котляра, В.П. Шкварця, І.С. Міронової, О.М. Цвілинюк; Херсонських – М.М. Марченка [17], С. Гойка [18], В. Сахно [19] та інших. Водночас треба зазначити, що професійні історики Херсону й, особливо, Одеси приділяють проблемам голоду 1921-23 рр. та участі у допомозі голодуючим іноземних організацій недостатньо уваги: найчастіше вони присвячують цій проблемі або окремі сюжети у краєзнавчих працях, або виступають консультантами, рецензентами тощо у загальних роботах.

Найбільший історіографічний здобуток має миколаївська історична школа вивчення проблем XX ст. беззмінним лідером якої є доктор історичних наук, професор М.М. Шитюк, який є автором більшості робіт з питань голоду 1921-1923 рр., або керівником колективу авторів [20]. У цих працях розкривається значне коло питань щодо голоду 1921-23 рр. на Півдні України, але діяльність міжнародних організацій, у тому числі й Американської адміністрації допомоги, висвітлюється побіжно та фрагментарно.

Узагальнюючі роботи про міжнародну допомогу голодуючим Миколаївщини створили на межі тисячоліть молодий миколаївський дослідник А. Ліньов [21] та херсонець В. Сахно [22]. Їх роботи відріз-

няє новітній підхід до проблеми, всеохоплюваність та новизна. У той же час треба відзначити, що намагаючись охопити весь спектр міжнародних організацій, ними так і не було створено комплексного, фактологічно наповненого дослідження з історії АРА на Півдні України. Їх традиції продовжила О.М. Щербакова (Цвілинюк) [23].

Окремо слід відзначити новітню працю О. Тригуба та Л. Дудар [24], що присвячена безпосередньо діяльності АРА, але в межах лише Миколаївщини. Дану роботу відрізняє значна репрезентативність джерельної бази (архівні документи та місцева періодична преса), новий погляд на проблему, критичне ставлення до діяльності АРА та радянської політики щодо міжнародних організацій.

Деякі аспекти проблематики (діяльність міжнародних організацій на Півдні України, джерела з історії діяльності міжнародних організацій в американських архівах тощо) розкрив й автор у низці власних публікацій [25].

Отже свобода від ідеологічних догм і кліше попереднього періоду, критичне переосмислення методологічних принципів дослідження, можливість залучення даних закордонних архівів, вивчення закордонної історіографії, формування авторських концепцій стали характерними рисами розвитку сучасного етапу історіографічної науки.

Що торкається зарубіжної історіографії проблеми, то протягом усього розглянутого періоду її основними питаннями були особливості економічного розвитку радянської Росії та України в умовах становлення нової влади й роль американської допомоги в справі ліквідації голоду першої половини 1920-х рр. Сприймаючи події, що відбувалися, через призму своїх поглядів та інтересів, не залучаючи для аналізу й зіставлення російську джерельну базу, іноземні дослідники не створюють цілісної картини діяльності АРА у боротьбі з голодом 1921-23 рр., як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівні, розробляючи свої авторські концепції, вони досить глибоко вивчають окремі аспекти проблеми, але при оцінці її причин і наслідків дають, як правило, досить однобічні характеристики [26]

Необхідно зазначити, що перші спроби вивчення ролі та діяльності міжнародних організацій в Україні були зроблені ще у 1920-х роках американськими авторами. З-під пера сучасників: Х. Фішера, Ф. Голдера, Л. Хатчинсона та інших з'являються досить яскраві розвідки, що являють собою не тільки наукову роботу, тобто узагальнення результатів діяльності Американської адміністрації допомоги та низки організацій з якими вона співпрацювала, а й живі нариси, якими вони були свідками [27]. Значну частину своїх праць вони приділили українській тематиці загалом, і Південній Україні, зокрема. Особливо у даному напрямку треба відзначити роботу Х. Фішера.

У другій половині XX ст. за кордоном з'являються вже більш наукові роботи присвячені діяльності АРА: Б. Вейсмана «Герберт Гувер і допомога голодуючим радянської Росії, 1921-1923» [28], Д. Бьорнера «Герберт Гувер: громадське життя» [29], Г. Фостера «Вимога гуманності: армійська медична допомога бідствуючим» [30]. Усі вони мають всеохоплюючий характер і дають загальну картину допомоги США голодуючим Росії та України у 1921-1923 рр.

Окремо треба зупинитися на праці Бенджаміна Рходеса «Американська рятувальна операція в Миколаєві, УРСР, 1922-1923» [31]. Робота присвячена рятувальній діяльності АРА на Миколаївщині і ґрунтується винятково на першоджерелах американських архівів, що є одночасно і позитивом, і негативом роботи, оскільки вся стаття пронизана возвеличенням ролі АРА у справі спасіння голодуючих. Натомість дослідження фактологічно добре наповнене і дає уявлення про американську позицію у вивченні даної проблеми.

Як показує проведений історіографічний огляд, комплексного дослідження із проблеми діяльності АРА в 1921-23 рр. на Півдні України створено не було. Окремі факти й роз'єднані висновки, що приводяться дослідниками, не дають цілісного уявлення про ту важливу роль у порятунку голодуючих України, яку зробила Американська адміністрація допомоги (АРА), що

вплинуло на весь наступний розвиток регіону. Лише залучення широкого спектру джерел, що не були введені до наукового обігу: регіональні та центральні архіви України, документальні збірки архівів та бібліотек США, документи відомчого архіву Служби безпеки України та періодична преса; застосування сучасних методологічних підходів, дозволять перейти до комплексного вивчення зазначеної проблематики в її регіональному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сафронов А. Тяжелая годовщина. – Николаев, 1922.
2. Bertrand M. Patenaude. The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921. – Stanford: Stanford University Press, 2002.
3. Антонов-Овсеенко. Закрепим нашу победу! Слово к рабочим и крестьянам председателя конференции голодающих губерний. – М., 1922.
4. Шатуновский Я. Коммунизм в борьбе с голодом // Красная новь. – 1922; Ландер К.И. АРА // Большая советская энциклопедия. – Т. 3. – М., 1926. – С.190-192; Балиев В. Голод / Малая советская энциклопедия. – Т. 2. – 1929; Мстиславский С. Голод // Большая советская энциклопедия. – Т. 17. – М., 1930. – С.463.
5. История Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков). Краткий курс. – М., 1955.
6. Рубинштейн Н. Борьба Советской России с голодом и капиталистические страны // Исторические записки. – 1947. – Т. 22. – С.2-41; Рубинштейн Н. Советская Россия и капиталистические государства в годы перехода от войны к миру (1921-1922 гг.) // Исторические записки. – 1947. – Т. 22. – С.140-143; Коган А.Н. Антисоветские действия Американской администрации помощи (АРА) в Советской России в 1921-22 гг. // Исторические записки. – Т. 29. – М., 1949. – С.5-23.
7. Лукашова О.М. Советская страна в период перехода на мирную работу по восстановлению народного хозяйства. Образование СССР (1921-25 гг.). – М.: Знание, 1952; СССР в период восстановления народного хозяйства (1921-1925 гг.) / Под ред. А.П. Кучкина. – М.: Гос. изд-во политической литературы, 1955; Портной И.Л. Провал антисоветской деятельности АРА на юге Украины (декабрь 1921 г. – июнь 1923 г.). Дис.… к.ист.н. – Одесса, 1955; Сташевський Д.М. Провал антирадянської політики міжнародного імперіалізму (1917-1924). – К.: Вид-во АН УССР, 1957; Сташевський Д.М. Експансія США у Європі під виглядом «допомоги» (1919-1923). – К.: Вид-во АН УРСР, 1960.
8. Чупрун О.Д. Борьба одесских коммунистов с голодом 1921-1922 гг. // Научные записки Днепропетровского гос. ун-та. – Днепропетровск, 1956. – Т.56: Сб. работ ист.-филол. фак-та, Вып. 4. - С.63-46; Ланда Ш. Боротьба з голодом на Одещині (1921-1922 рр.) // Український історичний журнал. – 1962. – № 1. – С.118-120.
9. Портной И.Л. Вказ. пр. – С.5.
10. Там само. – С.12.
11. Американская Администрация Помощи // Большая советская энциклопедия. – Т.1. – С.516.
12. Берхин И.Б. Экономическая политика советского государства в первые годы советской власти. – М.: Наука, 1970; Алексанов П.А. В борьбе за социалистическое переустройство деревни (крестьянская взаимопомощь 1921-1932 гг.). – М.: Мысль, 1971; Поляков Ю.А. 1921-й: победа над голодом. – М., 1975; Поляков А.А. Диверсия под флагом помощи: Повесть-хроника. – М.: Политиздат, 1985; Хенкин Е.М. Очерки истории борьбы Советского государства с голодом (1921-1922). – Красноярск, 1988.
13. Яковлев Л.И. Очерки по истории международной солидарности трудящихся. – М., 1974; Забарко Б.И. Классовая борьба и международная рабочая помощь: Из истории международной пролетарской солидарности. 1921-1929. – К., 1974; Макаренко А.А. Могучая сила пролетарской солидарности; Поддержка зарубежным пролетариатом Советской страны в 1921-1925 гг. – К.: 1976.
14. Мовчан О.М. Іноземна допомога голодуючим України в 1921-1923 рр. // Український історичний журнал. – 1989. – №10. – С.77-84; Мовчан О.М. Голод 1921-1922 рр. на Україні // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Вип. 1. – К.: Ін-т історії України, 1991. – С.18-29.
15. Голод 1921-1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів / Під. ред. О.М. Мовчан. – К.: Наукова думка, 1993; Мовчан О.М. Голод 1921-1922 рр. на Україні // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Вип. 1. – К.: Ін-т історії України, 1991. – С.18-29; Кульчицький С.В., Мовчан О.М. Невідомі сторінки голоду 1921-1923 рр. в Україні // Історичні зошити. – К.: Ін-т історії України, 1993; Кульчицький С.В., Мовчан О.М. Іноземна допомога голодуючим України. 1921-1923. // Політика і час. – 2000. – №9-10 та ін.
16. Цихелашвили Н.Ш. Американская помощь народам России в начале 1920-х гг. XX века / Дис… к.ист.н. – М.: РГГУ, 1998; Усманов Н.В. К вопросу об американской помощи голодающим Советской России в 1921-1923 гг. // Дискуссионные вопросы российской истории. – Арзамас, 2000. – С.197-202; Латыпов Р.А. Американская помощь Советской России в период голода 1921-1923 годов // Вестник института Кеннана в России. – Вып. 8. – М, 2005. – С.31 -46.
17. Книга-меморіал Великолепетихського району Херсонської області. Голодомори 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр. на Великолепетищині. Словами очевидців та мовою документів / Упорядник М.М. Марчекно. – Херсон: ІДС, 2007.
18. Народовбивство: [у 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 рр.] // Гривна. – 2007. – 23 ноябр. (№ 48).
19. Сахно В. Архівні документи та місцеві періодичні видання про діяльність міжнародних гумані-

тарних організацій на Півдні України в 20-30-ті рр. XX ст. // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2003. – Т. 10. – С.122-124; Сахно В.В. Участь гуманітарної організації Гувера-Нансена Ара в подоланні голоду 1921-1923 роках на Херсонщині-Миколаївщині // Таврійський науковий вісник. – Херсон, 1999. – Вип. 10. – С.164-173; Сахно В.В. Діяльність міжнародних гуманітарних організацій на Україні в 20-ті роки XX століття // «Південний архів» (історичні науки). – Херсон, 2002. – Вип. 7. – С.185-203.

20. Шитюк М.М. Голодомори XX ст. – К.: Геліон, 1997; Шитюк М., Горбуров К. Миколаївщина в голодних 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 роках. – Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2007; Миколаївщина в голодних 1921-1923 рр. – Миколаїв: Вид-во Шамрай, 2008.

21. Ліньов А.А. Міжнародна допомога голодуючим на Миколаївщині в 1921-1923 рр. // Щотижня. – 2003. – 14 травня (№20). – С.6-7; Ліньов А.А. Міжнародна допомога голодуючим на Миколаївщині в 1921-1923 рр. // Наукові дослідження в контексті історичних проблем: Збірник наукових праць. – Миколаїв-Одеса, 2003. – Т. 1: Історія та українознавство. – С.157-168.

22. Сахно В.В. Участь гуманітарної організації Гувера-Нансена Ара…; Сахно В.В. Діяльність міжнародних гуманітарних…

23. Щербакова О.М. Міжнародна допомога голодуючим півдня України 1921–1923 років // Науковий вісник. – Миколаїв, 2008. – Вип. 21: Історичні науки. – С.69-78.

24. Тригуб О., Дудар Л. Діяльність АРА на Миколаївщині (1921-1923 рр.) // Емінак. – 2007. – № 2 (жовтень-грудень). – С.105-116.

25. Михайловський Т.О. Діяльність міжнародних організацій на Миколаївщині у 20-х роках XX ст. // Краєзнавство / Ін-т історії НАНУ; НСКУ. – 2010. – №4. – С.151-161; Михайловський Т.О. Міжнародні організації на Півдні України у 1920-х роках: джерела із колекцій США // Наукові праці: історичні науки / ЧДУ імені Петра Могили. – Вип. 108. Т. 121: Історія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – С.120-125.

26. Fisher H. The Famine in Soviet Russia, 1921-1923: The Operations of the American Relief Administration. – N.Y.: The MacMillan Company, 1927; Dobb M. Soviet Economic Development since 1917. – London, 1948; Lih L.T. Bread and Authority in Russia. 1914-1921. University of California Press. – Berkeley-Los Angeles-Oxford, 1990; Bertrand M. Patenaude. The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921. – Stanford: Stanford University Press, 2002.

27. Fisher H.H. Famine in Soviet Russia, 1919-1923: the operations of the American Relief Administration. – N.-Y.: The Macmillan Company, 1927; Golder F.A., Hutchinson L. On the Trail of the Russian Famine. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1927.

28. Weissman B.M. Herbert Hoover and Famine Relief to Soviet Russia: 1921-1923. – Stanford: Hoover Institution Press, 1974.

29. Burner D. Herbert Hoover: A Public Life. – N.-Y.: Knopf, 1979.

30. Foster G.M. The Demands of Humanity: Army Medical Disaster Relief. - Washington, D.C.: Center of Military History United States Army, 1983.

31. Rhodes Benjamin D. American Relief Operations at Nikolaiev, USSR, 1922-1923 // The Historian. – 1989. – Vol. 51 (August). – Issue 4. – P. 611-626.

Тимур Михайловський ***АРА на Півдні України (1921-1923 рр.): історіографія проблеми***

У роботі аналізуються здобутки історіографії у вивченні питання допомоги голодуючим 1921-1923 рр. з боку міжнародної гуманітарної організації – Американська адміністрація допомоги (АРА). Вказуються праці дослідників, рівень висвітлення ними даного питання, позитивні та негативні сторони робіт тощо. Автор приходить висновку, що історіографічний здобуток з історії АРА в Україні ще незначний і проблема потребує свого подальшого вивчення із залученням нових документальних джерел.

Ключові слова*: історіографія, Американська адміністрація допомоги (АРА), голод 1921-1923 рр., допомога голодуючим, міжнародні організації*

Тимур Михайловский ***АРА на Юге Украины (19212-1923 гг.): историография вопроса***

В работе анализируются достижения историографии в изучении вопроса помощи голодающим 1921-1923 гг. со стороны международной гуманитарной организации – Американская администрация помощи (АРА). Указываются работы исследователей, уровень раскрытия ими данного вопроса, положительные и негативные стороны работ и т.п. Автор приходит к выводу, что историографические успехи по истории АРА в Украине еще незначительны и проблема нуждается в своем дальнейшем изучении с привлечением новых документальных источников.

Ключевые слова*: историография, Американская администрация помощи (АРА), голод 1921-1923 гг., помощь голодающим, международные организации*

Timur Myhajlovsky ***ARA in the South of Ukraine (1921-1923): historiography of a question***

In work achievements of a historiography in studying a question of the help are analyzed starving 1921-1923 on the part of the international humanitarian organization – American Relief Administration (ARA).

Works of researchers, a level of disclosing by them of the given question, the positive and negative sides of works, etc. are specified. The Author comes to a conclusion, that historiographic successes on history ARA in Ukraine are still insignificant also a problem demands the further studying with attraction of new documentary sources.

***Key words**: historiography, American Relief Administration (ARA), famine of 1921-1923, help starving, international organizations*

Рецензенти:
Котляр Ю.В., д.і.н., професор
Тригуб О.П., к.і.н., доцент

Надійшла до редакції 02.07.2009 р.